

Міністерство освіти і науки України
Управління освіти і науки Рівненської облдержадміністрації
Рівненська Мала академія наук учнівської молоді

Відділення: літературознавство,
фольклористика
мистецтвознавство
Секція: українська література

ПОДОРОЖ ШЕВЧЕНКА НАШИМ КРАЄМ

Роботу виконала:
Василець Яніна Анатоліївна,
учениця 8 класу
Богущівської ЗОШ І-ІІІ ступенів

Науковий керівник:
Омельковець Альона Вікторівна,
вчитель української мови та
літератури
Богущівської ЗОШ І-ІІІ ступенів

Березне – 2014

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Шлях Шевченка на Волині та Поліссі.....	6
РОЗДІЛ 2. Волинь у творчості Великого Кобзаря.....	15
РОЗДІЛ 3. Вшанування пам'яті Великого Кобзаря у нашому краї.....	20
ВИСНОВКИ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28
ДОДАТКИ.....	30

ВСТУП

Виповнилося 167 літ відтоді, як у жовтні 1846 року геній українського народу Тарас Шевченко побував на Великій Волині. Тут молодий художник та етнограф за завданням Київської археографічної комісії робив замальовки культурно-історичних пам'яток краю, записував народні пісні. Саме тому дедалі більше населених пунктів офіційно заявляють, що Шевченко бував саме на їхніх теренах. Така позиція цілком зрозуміла — усі хочуть наблизити Кобзаря до своїх сердець. Але яким насправді був шлях Тараса Шевченка волинським краєм і наскільки правдива прив'язка імені Кобзаря до десятків населених пунктів нашого краю?

Питання «Був чи не був Тарас Шевченко на Волині?» вже не дискутується. На Великій, історичній Волині, звісно, був. Про що засвідчують його малюнки, зроблені у Почаївській лаврі, акварелі, ескізи і начерки, записи народних пісень і спогади про цю мандрівку, які знайшли відображення у повісті «Варнак» та однойменній поемі. І згадки самого поета та його сучасників про його зустрічі під час тої мандрівки, про його інтерес до волинської історії, до культурних діячів того часу, таких, як Тадеуш Чацький чи українсько-польський поет Тимко Падура.

А ось чи побував Тарас Григорович на території нашої області — це питання досі є предметом і суперечок, і досліджень, і численних гіпотез. Багато хто категорично твердить, що таки був — і в Корці, і в Острозі, і в Дубно та селах поблизу Берестечка. То ж перегорнімо кілька цікавих сторінок історії нашого краю, пройдемо тими дорогами і стежками нашого краю, які півтора століття тому сходив великий Кобзар.

Для дослідження ми обрали тему «Подорож Шевченка нашим краєм», яка завжди викликала інтерес у дослідників, і до цього часу немає однозначного трактування про місця перебування Кобзаря на Рівненщині. Вивчення подій, пов'язаних з цією сторінкою біографії поета, продовжується і тому ми вважаємо, що дана тема є досить актуальною і доцільною на сьогодні і підійшли до цієї теми доволі зважено, сказати б стримано, наводячи численні аргументи і факти. Отже, об'єктом цього дослідження є місця, які відвідав Шевченко на рівненській землі.

Дана робота досліджує важливі для українознавства питання — Волинь у творчості Тараса Шевченка, волинські дороги Кобзаря та вшанування у нашому краї йогопам'яті.

На жаль, архівних свідчень цієї подорожі залишилося небагато, оскільки звіт Шевченка про перебування на Волині, який він мав передати у Київську археографічну комісію, знищили.. Не збереглося жодних поезій і листів. Імовірно, виконуючи завдання комісії, він не мав часу на поетичну творчість. А щодо листів і деяких інших матеріалів волинської подорожі, які могли опинитися у друзів Кобзаря, їх, як «компрометуючі матеріали», швидше за все, знищили. Адже після цієї подорожі Шевченка заарештували, і багато хто не хотів ризикувати, зберігаючи в себе подібний «компромат».

Загалом матеріали, які дають уявлення про волинську подорож Кобзаря, на нашудумку, можна поділити на кілька груп. По-перше, це офіційне розпорядження гене-рал-губернатора Бібікова, що зобов'язувало Шевченка збирати матеріали етнографі-чного й історичного характеру на Київщині, Поділлі та Волині. До цієї групи варто зарахувати листи Бібікова до губернаторів Подільської та Волинської губерній, де вказувалося на необхідність посприяти Шевченку у зборі відповідних матеріалів.

Друга група матеріалів — зроблені Тарасом Григоровичем під час цієї подорожі малюнки (найвідоміші з них акварелі із зображенням Почаївської лаври), а також народні пісні, які він тоді записав.

Третя група — згадки про Волинь у творах Кобзаря, що з'явилися після цієї подорожі, - повісті «Варнак» та «Прогулянка із задоволенням і не без моралі» та ін.

Взагалі цей біографічний епізод переважно обминали дореволюційні біографи, наприклад, О. Кониський. Питання про цю мандрівку удостоїлося пильної уваги дослідників уже в наш час, хоча багато моментів усе ж залишаються спірними. З'явилися ряд праць: Я. Поліщука «Волинські шляхи великого Кобзаря», О. Цинкаловського «Стара Волинь і Волинське Полісся», П. Кралюка «Волинь та Поділля в житті Тараса Шевченка» та ін., автори яких, ретельно вивчивши документальні джерела, намагаються з якомога більшою достовірністю відтворити

обставини подорожі. Стислий опис цього періоду знаходимо в життєписах, літописах життя і творчості Кобзаря. Враховуючи досвід уже наявних (згаданих і не згаданих тут) праць, ми намагалися в цій роботі відтворити реальні обставини волинської подорожі поета, точніше, тієї її частини, коли він проїздив рівненським краєм. В цьому і є новизна даного дослідження.

В цій роботі ми поставила наступну мету: пройти слідами Тараса Шевченка нашим краєм, як ішли М. Іванішев, О. Цинкаловський, В. Рожко та інші; з'ясувати причини перебування Т.Г. Шевченка на Рівненщині; розглянути твори, в яких Т. Шевченко ділиться враженнями про перебування на Волині та Поліссі та розширити обсяг знань про вшанування його пам'яті.

Для досягнення поставленої мети ми вирішили розв'язати такі завдання:

1. Текстуально ознайомитись із творами «післяволинського» періоду;
2. Проаналізувати літературознавчі та критичні праці, які стосуються подорожі Шевченка нашим краєм;
3. Встановити ступінь важливості і ефективності даного дослідження;
4. Визначити ставлення жителів нашого краю до спадщини Великого Кобзаря та вшанування його пам'яті.

У процесі роботи були використані наступні методи:

- пошук джерел і матеріалів на дану тему;
- аналіз друкованих і електронних джерел;
- порівняння отриманих даних з фактами дослідженими раніше;
- робота з картами і позначеннями міст і сіл, у яких був Шевченко.

Ми радіємо тому, що можемо внести свою невелику частку в дослідження причетності Великого Кобзаря до Рівненщини, висвітливши ще одну сторінку нашого минулого і щиро пишаємося тим, що доля Кобзаря пов'язана також і з нашим краєм, незважаючи на те, яким шляхом, якою стежкою, яким містом чи селом він насправді проходив!

РОЗДІЛ 1

ШЛЯХ ШЕВЧЕНКА НА ВОЛИНІ ТА ПОЛІССІ

Немає у нашого народу іншого поета, який удостоївся б такої шани, як Шевченко. Від часу смерті уже в багатьох поколіннях Великий Кобзар є живим втіленням найзаповітніших прагнень народних, символом національної української духовності. Усе, що освячене ім'ям найвеличнішого нашого письменника, ународі по-справжньому, глибоко, від душі, вшановується. На щастя, і в нашому краї є знаменні Шевченківські місця. Колись побував геніальний Кобзар і на нашій землі, апам'ять історії, хоча й без багатьох подробиць, але все ж зберегла його дорогий образ.

Шаноблива закоханість рівненчану Кобзареве слово нерозривно пов'язана і з великою гордістю: Т. Г. Шевченко був у нашому краї, проїхав і пройшов його двічі південною частиною теперішньої Рівненщини.

Відомо, що навесні 1846 р. Т. Г. Шевченко вступив у Кирило – Мефодіївське товариство. Тоді ж він і познайомився з одним із засновників товариства М.І. Костомаровим - істориком, письменником, етнографом і публіцистом. Не всім відомо, що М.І. Костомаров з жовтня 1844 р. по серпень 1845 р. викладав історію у Рівненській гімназії, про що і свідчать документи, які зберігаються в державному архіві Рівненської області. В них ми знаходимо і згадку про те, що в гімназії викладали і інші члени Кирило – Мефодіївського братства – письменник, історик і фольклорист, викладач історії Пантелеймон Куліш (серпень 1845 р. – січень 1846 р.) та викладач латинської мови Петро Чуйкевич (1843 р.– січень 1846 р.)[3,22]. Можливо, що збіг обставин, коли і Костомаров, і Куліш, і Чуйкевич майже одночасно працювали в Рівненській гімназії, не випадковий і чи не тому Т.Г. Шевченко, почувши їх розповіді, зацікавився нашим краєм.

Перед поїздкою Шевченка в жовтні 1846 року Костомаров радив йому дотримуватися маршруту екскурсії по Волині (Корець, Острог, Дубно, Кременець, Почаїв), який виробив сам, мандруючи в тих місцях у 1844 році. Інакше чим пояснити той факт, що Тарас Григорович майже повторив цей маршрут?

Похмурої і дощової осені 1846 року випала Тарасові Григоровичу мандрівка на Волинь і Поділля. Тоді, після закінчення Петербурзької академії мистецтв він був вільним художником і працював на Україні. Шевченко вступив до новоствореної тоді в Києві Археографічної комісії (повна назва — Тимчасова комісія для розгляду давніх актів), де разом із однодумцями опікувався збереженням пам'яток старовини, реліквій, записував унікальні зразки народної творчості тощо.

В розпорядженні від 21 вересня 1846 року, підписаному київським генерал-губернатором (Археографічна комісія була підзвітна канцелярії губернатора), Шевченкові було доручено здійснити подорож на захід України, побувати в одному з найдавніших у слов'янському світі Почаївському монастирі, відвідати цілий ряд славних своєю старовиною міст Волині й Поділля: «отправиться в разные места Киевской, Подольской и Волинской губерний и постараться собрать... сведения о народных преданиях, местных повестях и сказаниях и песнях..., о замечательных курганах и урочищах..., осмотреть замечательные монументальные памятники и древние здания и составить им описание...». Відповідні розпорядження про сприяння Т. Г. Шевченкові на місцях надійшли у Подільську і Волинську губернії, а також до Волинської духовної консисторії – «всем монастырям, духовным правлениям й благочинным» (Додаток Б).

Коли у 1846 році у складі цієї комісії побував у різних місцях Київської, Подільської та Волинської губернії, зокрема на Рівненщині. Але знаменно і символічно, що офіційно робота його в археографічній комісії почалася з вивчення Пересопницького Євангелія, написаного на Рівненщині, з яким він ознайомився у 1845 році, перебуваючи в Переяславі. Пересопницьке Євангеліє Тарас Шевченко побачив у бібліотеці Переяславської семінарії, про що залишив запис у своїх археографічних нотатках [21, 45].

Спочатку поет побував у Кам'янці-Подільському, звідти приїхав до Житомира, тогочасного губернського центру, де повинен був полагодити деякі формальності, адже поїздка його була службовою. А з Житомира він їхав Великим польським

(давнім волинським) трактом, і на шляху зустрічали поета, одягнуті в пурпурово-золоті шати, села і містечка нашої Рівненщини (Додаток В).

Він не міг не зупинитися у древньому Корці (Додаток Г). Це невелике затишне містечко, в якому й понині збереглися руїни середньовічної твердині князів Корецьких XIV—XVI ст., збудованої на обривистій кручі над річкою Корчиком: в'їзна вежа, руїни стін замку та оборонних мурів, великі підвальні приміщення.

На той час ці руїни були чи не найприкметнішою особливістю Корця. В економічному відношенні містечко помітно занепало порівняно з другою половиною минулого XVIII століття. Тут було закрито фарфоро-фаянсовий заводі на грані остаточного занепаду була суконна мануфактура. Шевченко міг чути оповіді ремісників про важку, нестерпну працю на мануфактурах. Поряд із цим у народній пам'яті живими були події героїчної минувшини Корця, наприклад, оповіді про часи визвольної війни 1648—1654 рр., коли тут спалахнуло народне повстання і його учасники влилися у військо Богдана Хмельницького. Тоді ж при штурмі це військо перетворило в руїну замок князів Корецьких (Рис. 1.1).

Може, тому в Т. Шевченка склалось враження про Корець як про місто минулого, від якого лишилося на той час саме тільки руйновище («очаровательные развалины», - зауважив М. Костомаров). Це враження зафіксоване в одній з його повістей «Прогулка с удовольствием и не без морали»: «На полях Волыни и Подолии вы часто любуетесь живописными развалинами древних массивных замков и палат, некогда великолепных, как, например, в Остроге или Корце. В Корце даже церковь, хранилище бальзамированных трупов графов Корецких, сама собою в развалины превратилась. Что же нам говорят? О чем свидетельствуют эти угрюмые свидетели прошедшего? О деспотизме и рабстве! О хлопах и магнатах!.. Бедная, малосильная Волынь и Подолия! Она охраняла своих распинателей в неприступных замках и роскошных палатах» [17, 594-595].

Вважають, що Шевченко зупинявся в Корці на постоялому дворі при корчмі, де було дві кімнати для приїжджих. Цей будинок зберігся донині. Тарас Григорович оглядав у Корці й інші пам'ятки старовини: на кручі навпроти руїн замку стояла ошатна дерев'яна церква Кузьми й Дем'яна XVIII століття (Рис. 4.1), у центрі міста

знаходився колишній католицький костел (Рис. 3.1), монастир базиліан, поряд з постійним двором височіли будівлі давнього православного монастиря (Рис. 2.1). Можливо, у Корці Шевченко виконав кілька малюнків. Так, зберігся малюнок замкових руїн 1846 року без підпису автора, який приписують Шевченку (Додаток Е).

Наступний відрізок шляху (58 верст) привів мандрівника через поштові станції Вигоду й Головлю до Острога (Додаток Г). Вже на під'їзді до міста увагу подорожанина привернули величні руїни давніх укріплень та культових споруд. Це були рештки знаменитих острозьких древностей. Т.Г.Шевченко детально оглянув споруди Замкової гори, що були найціннішими з колишньої архітектури Острога. Пізніше, уже в час заслання, він назвав ці споруди «похмурими свідками минулого» [17, 595].

Крім замку, увагу Т.Г.Шевченка привернули старовинні вежі на Красній і Судовій горах (Рис 5.1, 6.1), католицький костел XV—XVII століть (Рис. 7.1), руїни єзуїтської школи-кляштора, Воскресенська церква XVI ст. у передмісті Нове місто, Троїцький монастир XVI ст. Чимало шкоди історичним пам'яткам Острога було завдано пожежею 1821 року [18, 25].

Острог цікавив Шевченка передусім як один з найважливіших культурно-освітніх центрів та антиуніатських осередків України XVI—XVII віків. Він знав про це місто з багатьох історичних джерел. З 1576 року до 1636-го тут існувала греко-слов'яно-латинська колегія — перша на Україні вища школа, в якій викладали найосвіченіші люди східнослов'янської землі (Рис.8.1). Зі стін Острозької школи вийшло чимало державних, релігійно-освітніх діячів, письменників-полемістів. Тут учився відомий український гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний, ім'я якого поет згадував ще в «Гайдамаках» [1, 5]. У цій же поемі згадується ватажок народного повстання Наливайко (Северин), який теж був вихованцем цієї школи. За тих давніх часів Острог був п'ятим за величиною містом в Україні.

Безперечно, знав Тарас Григорович про подвижницьку діяльність тут російського й українського першодрукаря Івана Федоровича (Федорова), про його «Острозьку Біблію» та «Буквар». В часи, коли тут існувала колегія і працював

Федоров, місто не раз ставало центром визвольної боротьби, а острожани — її активними учасниками [6, 615].

Думаємо, що в Острозі Т.Г.Шевченка зацікавив ще один об'єкт — чотирикласне повітове училище. Місцеві жителі могли розповісти, що це училище засноване 1808 року спочатку як двокласне приходське Тадеєм Чацьким, польським просвітителем, фундатором Кременецького ліцею. Шевченко у повісті «Варнак» дав високу оцінку діяльності Чацького: «Мир праху твоему, благородный Чацкий! Ты любил мир и просвещение! Ты любил человека...[2, 333]».

Від Острога через проміжні станції Гульча й Варковичі Кобзар подолав ще 60 верст, доки доїхав до м. Дубно. У селі Гільча Здолбунівського району, колишній Гульчі, теж стверджують, що Тарас спинявся попити води із джерела Проїжджаючи це село, він не міг не звернути увагу на одне із відомих у губернії «святих місць» й, очевидно, зупинявся, аби оглянути його. Це були джерельце і грот-капличка святого Миколи, прикрашена образом святого й рушниками. До «чудодійного» місця сходилися паломники, пили тут нібито святу воду. Зупинялися тут, як правило, подорожні.

Місто Дубнона той час було повітовим центром, третім за величиною у Волинській губернії, з досить розвиненими, як на ті часи, промисловістю і крамарством. Дубно було мальовничорозташоване на рівнині, що прилягає до річки Ікви. Із древностей тут викликав інтерес Шевченка перш за все архітектурний комплекс замку-палацу. Непроступний замок був збудований ще князем К.І.Острозьким: з двох сторін він прилягав до Ікви, а з півночі й заходу був оточений високим валом і глибоким ровом, який наповнювався водою. Під замком були численні підземні ходи, викладені каменем. Під час облоги фортеці ворогами у підземеллі знаходили сховок жителі міста, через ці ходи постачалась вода, про що Тарасові Григоровичу добре було відомо з повісті М.Гоголя «Тарас Бульба». У другій половині XVIII століття величезний непривітний замок, який у нові часи став незручним, був перебудований на пишний палац князів Любомирських (Рис. 9.1).

Учас відвідання міста Шевченком його власником був Генріх Любомирський. Дубно порівняно з іншими волинськими містами виглядало багатшим і досить

упорядкованим — тут було чимало кам'яних будинків, вулиці були вимощені тощо[11, 30-31].

Окрім замку, Тарас Григорович оглянув у Дубно Луцьку браму XVI ст. (Рис. 11.1), костел XVII ст., монастир кармеліток XVII століття (Рис. 10.1) та монастир бернардинів тої ж пори (Рис. 12.1). Будівлі міста ще зберігали сліди недавньої пожежі, від якої Дубно сильно потерпіло, наприклад, згорів монастир кармеліток. Мабуть, Кобзаря зацікавили й руїни Преображенського монастиря, про гідну історію якого могли розповісти місцеві жителі. Патроном монастиря колись був Костянтин Острозький, а ігуменом Іов Печорський, тут містилася цінна бібліотека. Монастир — свідок жорстокої релігійної боротьби, довгий час і після переходу Волині до Росії (1893 р.) залишався уніатським, у зв'язку з чим і був закритий.

Мальовничі місця спостерігав Тарас Григорович, проїжджаючи дубенською землею. Ці краєвиди поет майстерно відтворив у повісті «Варнак». Таким скажімо, є опис хутора поблизу Дубна, де одужував головний герой твору:

«Сиджу, було, собі й люблюся невеличким прозорим ставком, заквітчаним зеленим очеретом і греблею, осадженою з обох боків старими вербами, що попускали свої віття в прозору воду. Наберезі, коло греблі, маленький човник, перекинутий догори дном. А кругом хутора – дубовий ліс непрохідний, тільки водному місці є наче просіка, ніби зумисне прорубана, щоб доповнити пейзаж. А в цій просіці далеко на обрії синіють, мов величезні бастіони одроги Карпатських гір. Я оживав, дивлячись на цю чудову чарівницю природу... [2, 335]».

Донині серед жителів сіл Підлужжя, Птича Дубенського району побутує легенда про Тарасову криницю. Так називають джерельце в урочищі біля Підлужжя. Сюди, як розповідають, приходив Кобзар вгамувати спрагу. А напившись чистої студеної води, він довго сидів біля джерела, думав і щось записував до свого зошита. За сюжетом цієї легенди, дубенський митець Микола Тимчак створив живописне полотно «Шевченко в селі Підлужжя»[19, 47].

Після Дубна дорожній краєвид став урізноманітнюватись, з'явилися на ньому віддалені гори, які наближалися в міру наближення до містечка Кременця. У ньому Шевченко також зупинявся, щоб оглянути давню архітектуру, а потім подолав

відрізок, шляху до Почаєва. У Почаєві ж він залишився надовше: тут не тільки вивчав старожитності Лаври, але й виконав кілька майстерних акварельних малюнків монастиря, які, до речі, збереглися, їх репродукції можна побачити у виданнях мистецької спадщини Т. Г. Шевченка[14, 585].

Повертався Шевченко тим же шляхом – через Вербу до Дубна, далі на Острог, Корець і Житомир. На зворотньому шляху він відвідав ще кілька місць на карті Рівненщини. Міг зупинитися Кобзар у Козині (нині село Червоноармійського району), де ще зберігалися залишки древнього замку. Козинський замок був зруйнований під час штурму його козацьким полком на чолі з Іваном Богуном у 1651 році. Невдовзі після цього Яремою Вишневецьким, який заволодів містечком, було страчено майже все населення Козина за участь у народно-визвольній війні. Недалеко від руїн замку містився поважний панський фільварок з винокурним заводом. Деякі цікаві міркування про перебування Шевченка в цьому районі, зокрема у Козині, можна знайти у статті місцевого краєзнавця М. Ратииського «Поет на Червоноармійщині».

Також він відвідав Радзивилів та містечко Верба (нині село Дубенського району) було поштовою станцією тракту. У повісті «Варнак» згадується «Из Кременца пошел я через село Вербы в Дубно, а из Дубна на Острог, Корец и на Новгород-Волынский...[2, 337]». Верба, розташована на річці Ікві, була розкиданим невпорядкованим поселенням, оточеним сосновим бором. .

Перебуваючи у Почаєві та Кременці, поет, звісно ж, знав, що неподалік — поле Берестецької битви. Дослідники вважають, що Кобзар добре знав про трагедію українського народу, місцем якої в червні 1651 року стало поле під Берестечком поблизу рівненських сіл Пляшева та Острів (Додаток 3) . Тут відбулась велика битва військ Богдана Хмельницького та польського короля Яна Казимира, відома в історії визвольної війни українського народу. Не міг Кобзар не побувати на місці вічного спочинку героїв Берестечка. Від свого друга Костомарова, а ще від кобзарів Тарас Григорович почув про цю славну місцину. І захотів тут побувати.

Володимир Рожкоспростував думку, що Тарас Григорович не був у Берестечку. Науковець довів на практиці, що поет міг у 1846-му за час, відведений для роботи,

дістатися від Почаєва до Берестечка. Свої враження від цих поїздок Кобзар описав у поемі «Ой чого ти почорніло, зеленеє поле?[9, 380-381]». І ще один аргумент, який наводить Петро Кралюк. Є у вірші дуже конкретна деталь. Там говориться, що славні запорожці вкрили своїм трупом поле «круг містечка Берестечка на чотири милі». І дійсно, відстань від Берестечка до сіл Пляшева та Острів (а саме на цій території розгорталися основні події битви) сягає приблизно чотири милі. Отож, цілком ймовірно, що Шевченко сам проїхав цей шлях і ці «чотири милі» зафіксувалися в його пам'яті.

З Берестечка Кобзар, як гадаємо, вирушив на Дубно і далі на Житомир уже знайомим йому шляхом.

Свідчень про відвідування Шевченком міста Рівного немає. До нього можна було заїхати з Дубно чи Острога. Це повітове містечко могло зацікавити Т.Г.Шевченка вже тим, що тут жили його добрі знайомі (про них ми уже згадували), з їх розповідей він трохи знав Рівне. Природним після цього було б бажання побачити місто на власні очі. До речі, не виключена можливість, що М. Костомаров міг рекомендувати Шевченкові кількох мешканців міста, які могли б допомогти й посприяти йому у виконанні завдань Археографічної комісії в нашій місцевості. Наприклад, вчителя історії Рівненської гімназії Малайського чи місцевого священика Омелянського, добрих знавців краю, які супроводжували Костомарова в його екскурсіях 1844—1845 років[15, 115-116].

Рівне на ті часи було типовим провінційним містечком, невпорядкованим, з брудними вулицями. З архітектури тут вартими уваги були хіба, що палац Любомирських (Рис. 15.1), будинок гімназії, щойно зведений (Рис. 14.1), та культові споруди. В Успенській церкві XVIII століття (Рис. 13.1), за переказами, бував Гонта, ватажок гайдамацького повстання 1768 року.

Спілкуючись із жителями поселень, які траплялися на його шляху, Т.Г.Шевченко пізнавав життя і настрої трудящих нашого краю, так само закріпачених, як і його земляки, проймався глибоким співчуттям і любов'ю до цих знедолених людей.

Картини тогочасної дійсності на Волинінаповнювали жахом вразливого пристрасного поета. У дорожньому зошитку, в якому поет робив зарисовки, зберігся лаконічний, але промовистий запис рукою самого Кобзаря: «Всюди їздив — і всюди плакав».

На зворотному шляху подорожній квапився наближався до кінця другий місяць осені і, хоч він був погожим, треба було поспішати, аби закінчити мандрівку до періоду затяжних дощів, коли гужове сполучення дуже ускладнювалось через бездоріжжя. Тому Шевченко наврядчи зупинявся десь надовго. Поет завершував свою чергову подорож, «измеривши вдоль и попереk Волянъ и Подолию».

Між тим, крім домислів та здогадів, є факти. І вони переконують в одному: наш древній волинський край справді має підстави пишатися, що його простори оглядав, черпаючи натхнення, Тарас Шевченко.

РОЗДІЛ 2

ВОЛИНЬ У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА

Здобувши художню освіту в Петербурзькій академії мистецтв, Тарас Григорович, що називається, дістав право заробляти на хліб малярством. То вже під кінець недовгого життя він отримає визнання професіоналів, і його навіть увінчають званням академіка з гравюри. А починати в образотворчому мистецтві, якщо не брати до уваги перших успішних вправ петербурзького періоду, довелося із речей доволі простих - замальовування пам'яток старовини та запису зразків усної народної творчості - на замовлення Київської археографічної комісії.

Оскільки Тарас отримав завдання замальовувати старовину, то принаймні навіть якщо не було змоги зупинитися та оглядати старі мури фортець і замків чи древні церкви, він неодмінно звертав на них увагу. То були враження, які не виміряєш написаними віршами чи намальованими картинами, вони відкладалися «на потім» і з роками оживали в художніх образах козацької минувшини, в розмірковуваннях митця про колишню славу й неславу України.

У Почаєві, згідно з отриманим завданням, він залишився на кілька днів: майстерно намалював чотири кольорові акварелі з видами лаври, які публікуються у виданнях мистецької спадщини Шевченка, збереглися й начерки чорним олівцем, що свідчить про неабияку ретельність молодого художник [4, 12-13].

У Святотроїцькій церкві Шевченко відновив руки на образі св. Миколая, на якому від часу стерлась фарба. Залишилися і народні перекази про цю реставрацію знаменитої ікони [22, 94-96].

Переконані, що Тарас Шевченко не міг не скористатися щасливою нагодою й відреставрував портрет королеви Бони з дитиною, ймовірно, з одним із синів — Сигізмундом Августом чи Альбрехтом, під ікону «Діва Марія», домалювавши намисто та людей, які моляться. До того ж, митець добре знав, що ікона в православній традиції виконувала особливу функцію — вона була й молебним

образом, і книгою, за допомогою якої навчають, і супутником-розрадником нелегкого життя, і святинею, і головним багатством громади, яка, як спадок, передавала образ від покоління до покоління.

А тепер про майже головне: на медальйоні дитини — Ісуса Христа, в обрамленні видніються букви й цифри, які, хоч і частково розмиті, при збільшенні вдалося розпізнати — абрєвіатуру — Ш, а під нею — Т, нижче — цифри: «1846» — отже, це підтверджує гіпотезу, що Тарас Шевченко таки залишив нам знак, вказавши свої ініціали й дату, коли працював над відновленням образу.

Вінтакож цей образ освятив поетичним словом:

...На тебе, Мати, возлагаю.

Святая сило всіх святих,

Пренепорочная, Благая!

Молюся, плачу і ридаю...

Не тільки змістом, а й молитовним настроєм, емоційним звертанням і проханням до Богородиці, чудовою чисто євангельською ритмікою й строфікою, а також щедрим та делікатним і щиро українізованим використанням церковнослов'янізмів - це суто православна похвала Марії, довершена молитва великої поетичної сили. Ці початкові слова з Шевченкової поеми «Марія» таки треба було б включити в українські молитовники[1, 355]

Володимир Рожко у своїй монографії стверджує, що вперше наш край поет описав у епопеї «Гайдамаки»(1841 р.),де писав[1, 4]:

Розбрелись конфедерати

По Польщі, Волині,

По Литві, по Молдаванах

І по Україні.

Горить Корсунь, горить Канів,

Чигирин, Черкаси,

Чорним Шляхом запалало

І кров полилася

Аж у Волинь...

Глибокі враження волинсько-подільської подорожі Тарас Шевченко не раз художньо осмислював у подальшій літературній творчості. До цієї творчості він зміг повернутися нескоро, в умовах заслання, якими заборонялося писати й малювати. Та проте, як тільки з'являлася можливість Тарас Григорович мережав рядками свої захалявні книжечки. Так, 1848 року, за два роки після мандрівки нашим краєм Кобзар повернувся до дорогих спогадів і написав стислий, але вражаючий за силою почуття ліричний вірш.

Ой чого ти почорніло,
 Зеленеє поле?
 Почорніло я од крові
 За вольную волю.
 Круг містечка Берестечка
 На чотири милі
 Мене славні запорожці
 Своїм трупом вкрили.

Вірш «Ой, чого ти почорніло, зеленеє поле», присвячений Берестецькій битві 1651 року[9, 380]. Написаний він на далекому Кос-Аралі у 1848 році, але складається враження - не за вичитаним із книг, а з побаченого і відчутого, передуманого. Тому так виразно звучить метафорична відповідь почорнілого од крові поля: «Круг містечка Берестечка на чотири милі мене славні запорожці своїм трупом вкрили...» «Чотири милі» - цього в книжках неможливо було знайти, це необхідно було побачити, оглядаючи знані місця. Тому й вірш вийшов хоч короткий, але ємкий за змістом, з високим накалом пристрасті.

Шевченко багато знав про Берестецьку битву — з козацьких літописів, «Історії русів», «Запорожской старины», історіографічних праць Д.Бантиша-Каменського, М.Маркевича та ін. Відомі йому були також народні перекази та пісні про цю трагічну подію: так, у «Гайдамаках» згадується пісня про Берестечко, подібні пісні нерідко виконували кобзарі та лірники. Міг чути Тарас Григорович про баталію 1651 року і на місці — від жителів сіл Пляшева, Острів та ін.

Шевченко згадував Берестечко також у містерії «Великий льох», воно для нього було символом козацької звитяги за Богдана Хмельницького[2, 316-317]. На цей час духовного пам'ятника «Козацькі могили» ще не існувало, утім, наскільки реально, що Кобзар не проминув і цього історичного місця?..

Поему «Варнак» Шевченко написав дещо раніше, у тому ж 1848 році[1, 344]. У ній оживає образ народного месника-варнака. Перекази про народних месників поетові доводилося не раз чути на Волині, отож і цей образ тут пов'язаний з конкретною місцевістю:

Згадав свою Волинь святую
 І волю-долю молодую...
 Над Іквою було село,
 У тім селі на безталання
 Та на погибель виріс я...

Справді, у Дубенському повіті («над Іквою») колись прокотилося чимало повстань і бунтарських рухів. Шевченківварнак – образ відчайдушної, але стихійної помсти.

Вдруге до теми варнацтва Т. Г. Шевченко звернувся у повісті «Варнак». І у ній бачимо конкретні вказівки на наш край: герой народився у селі на березі Случа, а боровся і лікувався од поранення на Дубенщині. Шлях варнака: «Із Кременця пішов я через село Верби в Дубно, а із Дубна на Остріг, Корець і на Новоград-Волинський». Як бачимо він повторює маршрут самого Шевченка. Або – опис типового помешкання селян Волині: «Кімната була розділена на дві половини вузькою, довгою піччю замість перегородки. А піч прикрашена ліпними кахлями домашнього художества... У кутку перед образами стояв стіл, покритий зверху білою скатертю»[2, 322-340].

Ще одна повість, у якій Шевченко згадує про перебування в нашому краї, – «Прогулянка з задоволенням і не без моралі». Тут ми зустрічаємо пристрасно-публіцистичні роздуми самого Шевченка над побаченим під час своєї подорожі: «На полях Волині і Поділля ви часто милуєтесь мальовничими руїнами древніх масивних замків і палат, колись величавих, як, наприклад, в Острозі або Корці. У

Корці навіть церква, сховище бальзамованих трупів фамілії графів Корецьких, сама по собі в руїну перетворилась. Що говорять? Про що свідчать ці похмурі свідки минувшини? Про деспотизм і рабство! Про хлопів і магнатів! Могила або курган на Волині чи Поділлі – велика рідкість... Що ж говорять допитливому нащадку ці часті темні могили на берегах Дніпра і грандіозні руїни палаців та замків на берегах Дністра? Вони говорять про рабство і свободу. Бідна, малосильна Волинь і Поділля, вона охороняла своїх розпинателів у неприступних замках і розкішних палатах...»[17, 574-647]. Проникливий аналітичний погляд на минувшину рідного народу поєднується тут із живим, людяним відчуттям історії, в якому чуємо і співчуття, і співстраждання, і благородний гнів. Такі глибокі й переконливі роздуми могли народитися лише у великого художника-мислителя. В цьому уривку наяву один із найбільших уроків волинсько-подільської мандрівки для самого Шевченка: вона дала йому змогу відчувати як єдиний організм усю Україну, дала моральне право виступати від імені всієї своєї знедаленої Батьківщини.

Чим закінчилася волинська подорож Шевченка? Звітом про проведену роботу. А це низка малюнків і зібраних народних пісень. Цікаво також, що в робочому альбомі Шевченка низка записів пісень, зокрема й сороміцьких, які не мають конкретної дати й місця фіксації. Про волинську подорож Шевченко неодноразово згадував у творах “післяволинського” періоду.

... А для Тараса Шевченка вислідом знаменної мандрівки Волиню стали думки, зафіксовані ним у повісті «Прогулянка з задоволенням і не без моралі»:

«Від берегів тихого Дону до крем'янистих берегів швидкоплинного Дністра – один ґрунт землі, одна мова, один побут, одна фізіономія народу; навіть і пісні одні і ті ж. Як однієї матері діти».

РОЗДІЛ 3

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ У НАШОМУ КРАЇ

Жителі нашого краю ніколи не забували свого Тараса Шевченка. Глибоке відлуння у свідомості багатьох поколінь наших краян будила творчість Великого Кобзаря.

Історія вшанувань на Рівненщині у 1920-1930-х рр. Тараса Шевченка цікава не лише сама по собі. Вона невіддільна від історії духовного життя наших попередників, адже Шевченко ніколи не був для них тільки образом пересічного поета, а уособлював у собі силу й енергію нації, її спроможність до боротьби й утвердження серед інших.

Його твори добре знали ще в Рівненській гімназії, де викладачами працювали палкі прихильники поета М. І. Костомаров, П. О. Чуйкевич, П. О. Куліш, учнями співалися пісні «Думи мої, думи мої», «Заповіт», «Садок вишневий коло хати», «По діброві вітер віє...». Уже на початку ХХ століття, в 1914 році, коли сповнилося 100-річчя від дня народження геніального поета, у наших селах проходило громадське вшанування його пам'яті. У багатьох оселях ще від тих часів або з 1920-30-х років збереглися «Кобзарі», які особливо берегли і шанували. Могутньо звучало ім'я Т. Г. Шевченка в діяльності Товариства «Просвіта», яким було охоплене за Польщі мало не кожне село; тоді щорічне відзначення 9 березня – дня народження нашого Кобзаря стало традицією.

ХХ ст. для України й, зокрема Рівненщини, був періодом репресивних режимів, антиукраїнських за своєю суттю і політикою. Звісна річ, серед номенклатури всього українського, із чим треба було боротися цим режимам, перше місце посідала творча спадщина великого Тараса Шевченка. З Шевченком ці режими боролися рішуче й безкомпромісно. Політична тактика тут виявлялася хіба втому, що замість тотальних заборон і репресій іноді застосовувалась і лицемірна толеранція, яка, проте, при першому-ліпшому випадкові демаскувалась [20, 10].

Протягом кількох поколінь волю українців щодо вшанування пам'яті Тараса Шевченка намагались паралізувати різноманітними заборонами. Таким чином

штучно гальмувався розвиток української національної свідомості, заблоковувався доступ до духовних святинь нації. Такі розрахунки, в тому числі у міжвоєнній Польщі, виявилися точними. Хоч ефект заборон і не мав абсолютної дії, однак вони суттєво сповільнили процес національно-політичного самовизначення українців.

Однак царський уряд не давав поширювати його твори. Цю політику продовжував і уряд буржуазної Польщі до 1939 року, про що маємо свідчення тогочасних газет. Так, одна із них «Світло», яка видавалася у Львові, 4 квітня 1926 року під заголовком «Як святкувала Волинь свято Тараса Шевченка» помістила дві таких інформації:

«Ставрів, пов(іт) Дубно. Село Ставрів задумало врочисто відсвяткувати день народин і смерті народного поета Тараса Шевченка. Та сталось інакше. Коли народ, святочне прибраний, зібрався біля місцевої «Просвіти», нараз появився відділ поліцаїв на чолі з комендантом поліцейного постерунку з Торговиці і давай бити селян нагайками і лайкою: «Кто зезволіл? Розейдзьце се!» Зібрані здивовано стояли німо. Комендант скомандував: «Багнети на бронь!» Хтось зі сміливіших одізвався: «Чого розходитися, хіба нам не можна пом'янути пам'ять великого Покійника?» Того сміливого поліція збила і арештувала. Найбільше розправлявся поліцай Магельський. Так святкувалось велике свято в селі Ставрові на Волині, вже не під владою московського царя, а під владою польських «демократичних» жандармів. Чи багнетом у руках тупого жандарма думають спинити зростаючу свідомість селянства?»

«Ярославичі, пов(іт) Дубно. Ярославчани хотіли теж відсвяткувати свято Шевченка. Народ почав сходитися, а за ними вслід машерує поліція з найжаченими багнетами. Коли всі зібралися в читальні, тоді поліція почала арештовувати чужесторонніх і відсилати на постерунок. Арештованих розпитували: звідки, чого прийшли до Ярославичів, чи мають документи, посписували і пустили. Незважаючи на всі перестрахи, читальня наповнилася народом, читався життєпис Т. Шевченка, а хор співав «Заповіт». О 3 годині прийшов комендант з трьома поліцаями до читальні

і звелів усім розходитися, бо не мають права збиратися в читальні більше як 8 осіб. В яким-то законі написано?»

А також архівні документи розповідають нам про історію вшанування його пам'яті.

В листі головуючого Училищною Радою при Найсвятішому Синоді в Волинську Єпархіальну училищну раду від 15 лютого 1914 року говорилось про те, що розглянувши питання про участь церковних шкіл у вшануванні пам'яті малоросійського поета Шевченка з нагоди 100- річчя з дня його народження та враховуючи, що в літературній діяльності Шевченка явно проявляється негативне протицерковне, протидержавне направлення, в багатьох його творах «допускаються явно кощунственные, богохульные выражения, направленные против почитания Божьей Матери, святых угодников Божьих и святых икон». Найсвятіший Синод вирішив не дозволяти проводити урочисті панахиди з нагоди ювілею Шевченка, а також заборонив проведення в духовно – учбових закладах урочистих зібрань в його пам'ять.

Але, не зважаючи на всі заборони, в народі відзначалась ця дата. У наказі Волинського губернського жандармського управління від 1 квітня 1914 р. повідомлялось, що в день ювілею поета Шевченка 25 лютого (за старим стилем) в с.Гулевці Острозького повіту декілька місцевих селян з ініціативи Григорія Загребельного організували свято деревонасадження і недалеко від будинку місцевого священика посадили дерева, розмістив їх у вигляді букви «Т», а ввечері, зібравшись вдома у одного з селян, читали твори Шевченка.

В іншому документі – інформації помічника начальника Волинського губернського жандармського управління від 11 квітня 1914 р. йдеться про те, що 23 лютого 1914 р. в с. Княгинин Варковицької гміни Дубенського повіту в приміщенні сільського училища відбулося зібрання членів правління товариства дрібного кредиту, головою якого був місцевий псаломщик Іларіон Іларіонович Гутовський. Серед присутніх знаходився і місцевий священник О. Прокопович та земський агроном Афанасій Павлович Трапезников, який прибув з м-ка Мізоч. Останній і запропонував асигнувати із залишків кредиту гроші на встановлення у Києві

пам'ятника Шевченкові та переконував селян, що Шевченко, як письменник, багато потрудився для селян. Слова ці підтримував присутній на сходці Зарудненський вчитель Олександр Пантелеймонович Ільченко. Результатом таких переконувань було те, що селяни охоче асигнували на цю справу 15 рублів.

Історія вшанування пам'яті поета знайшла своє відображення і в документах польського (1919- 1921 рр.) і окупаційного (1941 – 1944 рр.) періодів, коли ім'я поета стало прапором в боротьбі українського народу за свою волю та незалежність.

Дещо змінилася ситуація після вересневих днів 1939 року. Твори Кобзаря частково почали вивчатися у всіх школах, в бібліотеках організувались книжкові виставки, присвячені творчості й життю народного Кобзаря. З великим інтересом трудящі слухали доповіді та бесіди про українського народного поета.

Перший пам'ятник Кобзареві у нашому краї постав у березні 1941 року на відзначення 80-х роковин з дня смерті великого українського поета. Автор цього пам'ятника – скульптор Г. М. Шульман. У післявоєнні роки рівненчани вільно святкують щорічно шевченківські дні. Не дивлячись на перебіг багатьох історичних подій, його твори читались і поширювались у нашому краї. Слід зазначити, що Рівненська обласна бібліотека уже в той час вносила свій вклад у популяризацію творчості Т. Шевченка. Так, київська газета «Радянський селянин» 10 березня 1946 року повідомила: «На підприємствах, в учбових закладах, школах та установах міста Рівного і області відбулися вечори, присвячені пам'яті Шевченка. Рівненська обласна бібліотека організувала книжкову виставку, присвячену творчості й життю народного Кобзаря. З великим інтересом трудящі заслухали доповіді та бесіди про українського народного поета».

Люблять і шанують рівненчани світле ім'я Тараса Григоровича і до нині. В кожній сім'ї читають його безсмертні книги, напам'ять знають його твори.

Нині в області існує понад двадцять п'ять пам'ятників Тарасові Шевченку. У післявоєнні роки вони з'явилися в Гощі, в Дубні, в Острозі, де на урочистостях був присутній правнук Кобзаря Д. Ф. Красицький. А ще пізніше – у Млинові, у Березному, у с. Зірне Березнівського району, в м. Дубровиці, у селах Корецького району та у багатьох інших населених пунктах, а меморіальні дошки – на районному

будинку культури м. Корець, на краєзнавчому музеї м. Острог та ін. А в 1999 р. пам'ятник Тарасові Шевченку було урочисто відкрито у Рівному на майдані Незалежності[15, 201-202].

Є в Рівному вулиця, як і в інших містах та селах, яка носить ім'я Т. Г. Шевченка. У день 175-річчя з дня його народження у 1989 році на фасаді адміністративного будинку № 45 теж відкрита пам'ятна меморіальна дошка та пам'ятний знак біля джерела с. Пустоїванне Радивилівського району, з якого, за переказами, Кобзар пив свіжу водицю, ідучи кременецьким шляхом у 1846 році.

Про життя і творчість поета розповідають експозиції Рівненського, Дубенського і Острозького краєзнавчих музеїв, музею-заповідника «Поле Берестецької битви» та багато інших. А в Острозькому Музеї книги та історії книгодрукування зібрано оригінальну колекцію «Кобзарів» різних років і місць видання.

Цього ж року у нашому та інших районах Рівненщини проходять різні заходи та урочистості з нагоди 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка.

Ось уже понад два десятиліття напередодні дня народження Кобзаря на Рівненщині відбувається Шевченківська естафета «Дорогами поета на Рівненщині». Вона проходить у районах (а таких в області шість), де в 1846 році побував Тарас Шевченко – тоді молодий перспективний випускник Петербурзької академії мистецтв, якого включили до складу Київської археографічної комісії[11, 30-31].

Так само, чи міг він подумати вже згодом, п'ючи воду з джерела у селі Підлужжя неподалік Дубна, що нащадки назвуть те джерело Тарасовим і йтимуть до нього, як на прощу...

Саме на цьому місці, де встановлено величний пам'ятник Кобзареві, й побували письменники Рівненщини (Степан Бабій, Лідія Рибенко, Микола Береза, Василь Басараба, Неоніла Диб'як, Любов та Микола Пшеничні, Микола Тимчак, Сергій Курінний, Микола Оттов, Михайло Степанюк, Ніна Дворницька, Олег Ковальчук, Іван Кидрук, Микола Кащук), під час передачі Шевченківської естафети від Дубенського до Здолбунівського району (додаток І).

Утім, не в одному з тутешніх сіл вам розкажуть, як заходив у селянські домівки Тарас, цікавився життям простих людей, записував народні пісні й легенди.

Геній Тараса Шевченка живе в нових і нових поколіннях українського народу. Саме вони є спадкоємцями його духовних заповітів.

ВИСНОВКИ

На сьогодні достеменно встановлено, що перший маршрут Кобзареві подорожі проліг на Волинь і Поділля у кінці вересня. Шевченко їхав шляхом, який у ту пору звався Великим польським трактом. Після 3-го жовтня він виїхав до Житомира, звідки поет продовжив мандрівку в західному напрямку. На його шляху були села і містечка нашої Рівненщини.

Проаналізувавши дані цієї подорожі, можна стверджувати, що спочатку поет побував у Корці, наступний відрізок шляху привів мандрівника до Острога. Через проміжні станції Гульча і Варковичі Кобзар дістався до Дубна.

Повертався Шевченко тим же шляхом – через Вербу до Дубна, далі на Острог, Корець, Житомир. На зворотньому шляху він відвідав ще кілька місць на карті Рівненщини. Міг зупинитися Кобзар у Козині та Радзивиліві. А от свідчень про відвідування Шевченком міста Рівного немає. До нього можна було заїхати з Дубно чи Острога.

Гадаємо, що не міг Кобзар не побувати на місці спочинку героїв Берестечка. Саме звідти виплеснула душа Шевченка поезію «Ой чого ти почорніло» і містерію «Великий льох».

А в кінці жовтня «змірявши уздовж і впоперек Волинь і Поділля», завершив свою поїздку.

Оскільки Тарас отримав завдання замальовувати старовину, то принаймні навіть якщо не було змоги зупитися та оглянути старі мури фортець і замків чи древні церкви, він неодмінно звертав на них увагу. То були враження, які не виміряєш написаними віршами чи намальованими картинами, вони відкладалися «на потім» і з роками оживали в художніх образах козацької минувшини, в розмірковуваннях митця про колишню славу й неславу України.

Про те, що ця подорож на Волинь залишила глибокий слід у свідомості Тараса Шевченка, засвідчує його подальша творчість, зокрема поеми «Відьма», «Варнак» і «Петрусь». І, звісно, знаменитий вірш про Берестечко. Висока поезія, що стала піснею, думою, давала натхнення композиторам, закликала переосмислювати нашу

історію, в якій те поле круг містечка Берестечка «почорніло я, зелене, та за вашу волю...».

Історія вшанувань на Рівненщині Тараса Шевченка цікава не лише сама по собі. Вона невіддільна від історії духовного життя наших попередників, адже Шевченко ніколи не був для нас тільки образом пересічного поета, а уособлював у собі силу й енергію нації, її спроможність до боротьби й утвердження серед інших.

В даній роботі ми дали детальну характеристику волинської подорожі та ознайомили із творами «після волинського» періоду. На жаль, нам доступні не всі, навіть опубліковані, джерела щодо досліджень цієї теми.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у можливості використання даного матеріалу та теоретичних надбань при підготовці узагальнюючих праць, посібників; у навчальному процесі в середніх та вищих закладах освіти, при викладанні предметів гуманітарних дисциплін, особливо в класах з профільним навчанням; участь у культурно-мистецькому житті країни, регіону, школи та застосування творчої діяльності задля збереження і примноження здобутків національної культури.

Впевнені, що пройде небагато часу і дослідники доповнять його новими фактами і напрямки волинських мандрівок великого Кобзаря з Києва пройдуть через Корець, Остріг, Дубно, Рівне, сіл поблизу Берестечка та інших населених пунктів нашого краю.

Так чи інакше Т. Шевченко живе і вічно буде жити в душі кожного. Адже волинська земля гідно шанує пам'ять про Великого Кобзаря і свято оберігає його спадщину.

Ми ж пишаємося тим, що в творчості Шевченка є краплинка і нашого волинського краю. І пам'ять історії зберегла його дорогий образ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варнак: поема // Шевченко Т. Кобзар. – К., 1960. – С. 343-345.
2. Варнак: повість // Шевченко Т. Усі твори водному томі. – К., 2007. – С. 322-340.
3. Державний архів Рівненської області (далі - ДАРО), ф.30, оп.18, спр.1755.
4. Ернст Ф. Українське малярство. — К., 1929. — С. 22.
5. Єсюнін С. М. Незнане Поділля / Сергій Єсюнін. – Городок : Бедріхів край, 2012. – 156 с.
6. Кушплір Д. Шевченко Тарас Григорович / Кушплір Д., Скоць А. // Довідник з історії України : в 3 т. ; т. 3 / за ред. І. Підкови та ін. – К., 1999. – С. 611-615.
7. Літератори Рівненщини. Довідник. – Рівне. – 1995. – с.37,43.
- 8.Наукова подорож Т. Шевченка поВолині: цикл публікацій Володимира Рожка в газеті «Луцький замок» № 16, 18, 19, 21 за 2005 рік.
9. «Ой чого ти почорніло...» : вірш // Шевченко Т. Кобзар. – К., 1960. – С. 380-381.
10. Пащук І. Г. Тарасом сходжена земля // Пащук І. Повернення в незабутнє. – Рівне, 1993. – С. 19-27.
11. Поліщук Я. Волинські шляхи великого Кобзаря // Поліщук Я. Література рідного краю. – Рівне, 1993. – С. 29-35
12. Поліщук Я. Крізь цикуту заборон: з історії вшанування пам'яті Тараса Шевченка нашими краянами у двадцятому столітті // Шевченкові верстви: Твори літераторів, краєзнавців та митців Рівненщини, присвячені Великому Кобзареві. - Рівне: Азалія, 1996. - С57-62.
13. Поліщук Я. Рівне: мандрівка крізь віки. - Рівне, 1998.
14. Православні монастирі Волині і Полісся : Історико-краєзнавчий нарис / Володимир Євтухович Рожко . – Луцьк : Медіа, 2000 . – 690 с. : іл. - Інв. N Н605571 з автогр.авт. – На укр. яз. - ISBN 966-7627-12-8 .
15. Прищепа О. Вулицями Рівного: погляд у минуле. - Рівне, 2006. - 224 с

16. Рожко В. Волинські ікони пензля Тараса Шевченка / В. Рожко // Наша віра.- 1996. — липень. — С. 7.
17. Прогулка с удовольствием и не без морали : повесть // Шевченко Т. Усі твори в одному томі. – К., 2007. – С. 574-647.
18. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся, 1988. — С. 34.
19. Шевченкові верстви. - м. Рівне. – 1996. – с. 46-48.
20. Чуб Володимир. Над могилою Кобзаря в 65 роковини // Дзвін. - 1926. - Ч. 182. - 14 березня.
21. Шевченківський збірник У ВАН, IX.
22. Яцюк В. Віч-на-віч із Шевченком: іконографія 1838-1861 років. — К.: Балтія Друк, 2004. — С. 90-110.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ:

- <http://litopys.org.ua/shevchenko/biogr04.htm>
- <http://www.volyn.com.ua>
- <http://ua-kobzar.livejournal.com>
- <http://visnyk.lutsk.ua>
- <http://www.t-shevchenko.name>
- www.VuzLib.com
- <http://www.rivne.org/history/shevchen.php>

ДОДАТКИ

Додаток А

Портрет Т. Г. Шевченка

Розпорядження Волинської духовної консисторії. 22 листопада 1846 р.

№ 183. 1846 р., листопада 22. Розпорядження Волинської духовної консисторії духовному соборові Почаївської лаври про сприяння Т. Г. Шевченкові у виконанні завдань археографічної комісії.

Волинская духовная Консистория

№ 12223

Ноября 22 1846 года

В Духовный Собор Почаевской Лавры

Консистория сия слушала сданное его высокопреосвященством в консисторию для надлежащего распоряжения, отношение г[осподина] генерал-губернатора Бибикова от 21 прошлого сентября № 7251, коим уведомляя, что сотруднику учрежденной при нем, г[осподине] генерал-губернаторе, Временной комиссии для разбора древних актов свободному художнику Шевченке, поручено им собрать в Волинской губернии разные сведения о народных преданиях, рассказах о курганах, замечательных памятниках древностей и т. п., а также поручено побывать в Почаевской лавре и снять виды с оной и окрестностей ее, — просит сделать распоряжение, чтобы г[осподину] Шевченке оказываемо было, со стороны духовных лиц надлежащее содействие в исполнении сего поручения, в случае осмотра им каких церквей и монастырей. Определили: о точном исполнении прописанного требования г[осподина] генерал-губернатора Бибикова послать из консистории всем монастырям, духовным правлениям и благочинным Житомирского и Кременецкого уездов, а также благочинному житомирских градских церквей, эконому Волинского архиерейского дома и благочинному Кременецких градских церквей, указы и сверх сего сообщить в Волинское семинарское правление и Духовный собор Почаевской лавры.

Протоиерей [підпис]

Помощник секретаря Войцеховский

Столоначальник [підпис]

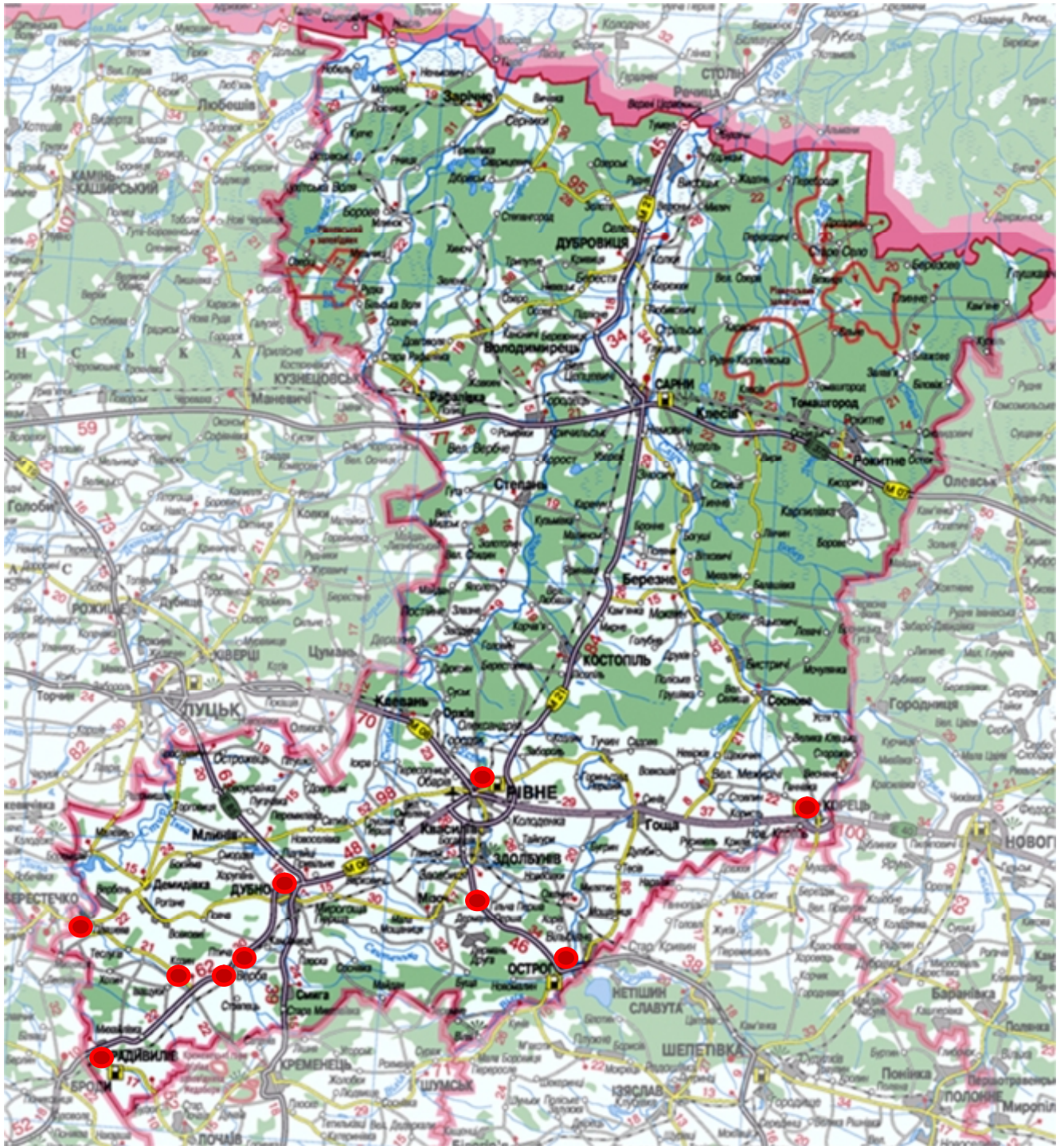
ДАТО, ф. 258, оп. 1, спр. 1312. Оригінал.

На документі напис: «№ 518, получ[ено] нояб[ря] 30, 1846 г.».

Великий польський(давній волинський) тракт

Карта міст і сіл Рівненщини, які відвідав Т. Г. Шевченко

Умовні позначення:

● - міста і села відвідані Шевченком

Пам'ятки старовини Корця, які оглядав Т.Г. Шевченко

Рис. 1.1. Руїни Корецького замку

Рис. 2.1. Свято-Троїцький монастир

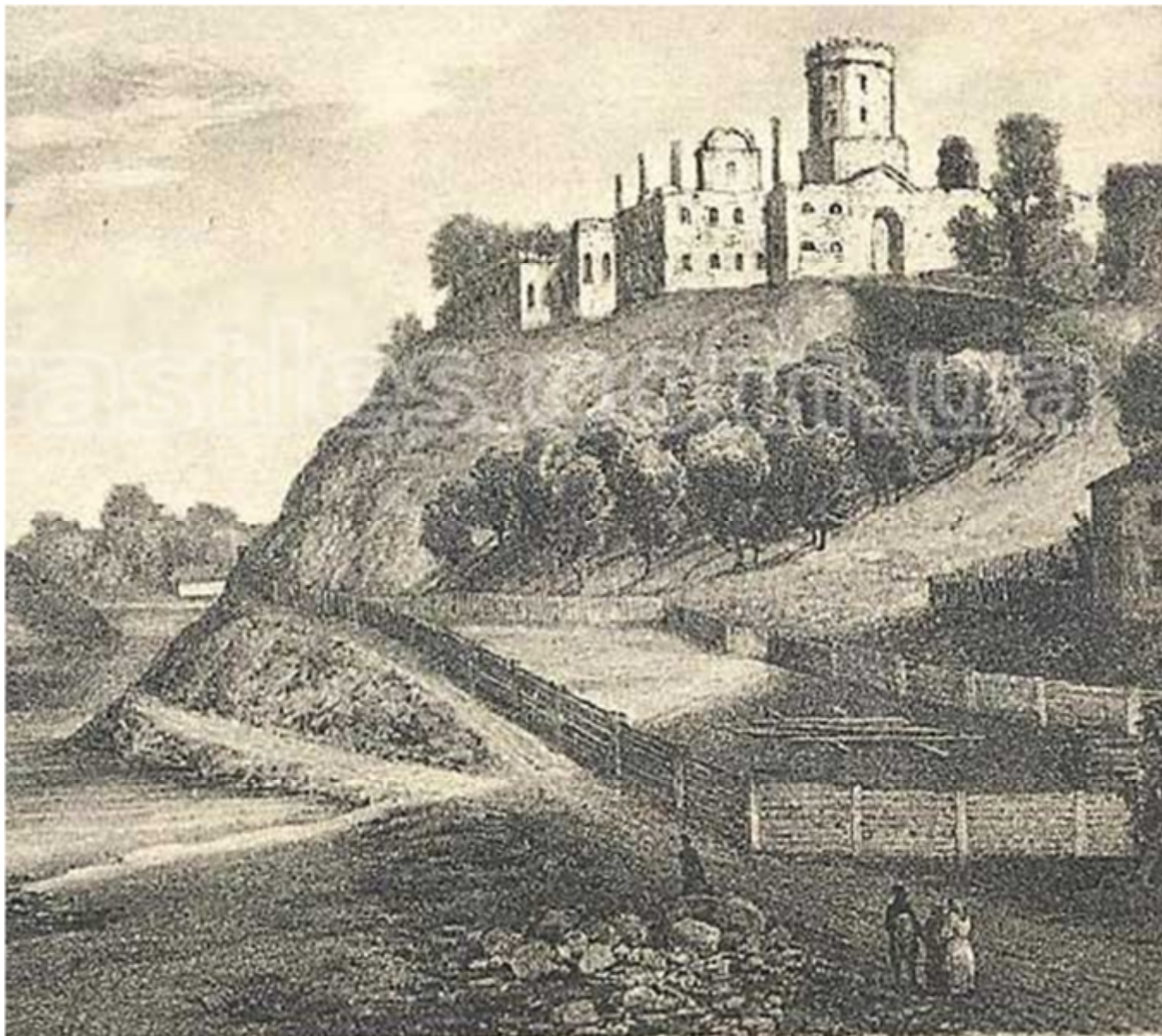
Рис. 3.1. Костел св. Антонія

Рис. 4.1. Церква Кузьми і Дем'яна

Додаток Е

Малюнок Т.Г. Шевченка «Руїни Корецького замку», 1846 рік

Острозькі споруди, які привернули увагу Кобзаря

Рис. 5.1. Кругла вежа Рис. 6.1. Татарська вежа

Рис. 7.1. Успенський костел

Рис. 8.1. Острозька академія

Дубенські архітектурні древності, що зацікавили Тараса Шевченка

Рис. 9.1. Палац князів Любомирських Рис. 10.1. приміщення колишнього
монастиря кармеліток

Рис. 11.1. Луцька брама Рис. 12.1. Монастир бернардинів

Місця Берестецької битви поблизу рівненських сіл Пляшева та Острів

Визначні будівлі Рівного

Рис. 13.1. Успенська церква

Рис. 14.1. Будинок гімназії (нині -
краєзнавчий музей)

Рис. 15.1. Палац Любомирських

Письменники Рівненщини біля пам'ятника Кобзареві

